Markku Helin

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt lausuntoani kansalaisaloitteesta **KAA 2/2016**, joka koskee avioliittolain säilyttämistä miehen ja naisen välisenä liittona. Tämän vuoksi saan kunnioittavasti esittää seuraavan.

Kansalaisaloitteen sisältö

Kansalaisaloitteessa ehdotetaan kumottavaksi avioliittolain muuttamisesta annettu, 1.3.2017 voimaantuleva laki (156/2015, jälj. *sukupuolineutraali avioliittolaki*), jolla tehtiin mahdolliseksi kahden samaa sukupuolta olevan vihkiminen avioliittoon. Lain kumoaminen tarkoittaisi sitä, että samaa sukupuolta olevat menettävät oikeuden solmia avioliiton keskenään. Muutoksen seurannaisvaikutuksena samaa sukupuolta olevien parit menettäisivät lisäksi ne oikeudet, jotka avioliiton solmiminen heille tuo parisuhteen rekisteröimiseen verrattuna. Näitä ovat mahdollisuus adoptoida yhdessä lapsi ja oikeus saada yhteinen sukunimi ilman eri hakemusta.

Kirjaimellisesti ymmärrettynä lakialoite johtaisi lisäksi siihen, että samaa sukupuolta olevat eivät voisi lainkaan sitoutua ja saada suojaa parisuhteelleen. Rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain säännökset parisuhteen rekisteröinnistä on näet kumottu sukupuolineutraalin avioliittolain säätämisen seurauksena (L 250/2016) kuluvan vuoden maaliskuun 1 päivästä alkaen. Parisuhteen rekisteröinti on sen jälkeen mahdollista ainoastaan tapauksissa, joissa parisuhteen rekisteröinnin esteet on tutkittu sitä aikaisemmin ja esteettömyystodistus on yhä voimassa. Lakialoitteen perusteluista ilmenee kuitenkin, ettei tätä ole tarkoitettu, joten seuraavassa arviossa lähden siitä, että mahdollisuus rekisteröidä parisuhde säilyisi sellaisena kuin se on nyt.

Kansalaisaloite ja perustuslaki

Perus- ja ihmisoikeuksista ei ole katsottu johtuvan, että samaa sukupuolta olevien olisi voitava solmia avioliitto keskenään. Se tilanne, joka vallitsi ennen sukupuolineutraalin avioliittolain hyväksymistä, oli perus- ja ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä. Kansalaisaloitteessa on kuitenkin kysymys jo annetun oikeuden poistamisesta, minkä vuoksi asia joutuu uuteen valoon.

Oikeuskirjallisuudessa on keskusteltu siitä, sisältyykö valtiosääntöömme yleinen perusoikeuksien heikentämiskielto. Tällaisen kiellon tuki oikeuslähteissä on kuitenkin hyvin vähäinen, ja kiellon rajaaminen asianmukaisella tavalla olisi vaikeaa. Lakeja muutettaessa käy useimmiten niin, että joidenkin oikeudet vähenevät ja joidenkin muiden taas lisääntyvät. Tulkinta, jonka mukaan perustuslaki sisältää perusoikeuksien heikentämiskiellon, voisi rajoittaa demokratiaa ongelmallisella tavalla. Henkilökohtaisesti pidän perusteltuna tulkintaa, jonka mukaan perusoikeuksien suojaamia oikeuksia voidaan heikentää, jos perusoikeuksien yleiset rajoittamisperusteet sen sallivat. Perustuslakivaliokunta on lausunnoissaan korostanut, että lainsäätäjällä on perheoikeudellisissa arvokysymyksissä laaja harkintavalta. Yhdenvertaisuusperiaatteesta ei sen mukaan voi johtua tiukkoja rajoja pyrittäessä kulloistakin yhteiskuntakehitystä vastaavaan sääntelyyn (mm. PeVL 15/2001 vp). Näillä perusteilla päädyn näkemykseen, että lainsäätäjä voi niin halutessaan palauttaa sen oikeustilan, joka vallitsi ennen sukupuolineutraalin avioliittolain säätämistä.

Jos lakialoite hyväksytään, tarvittavaan siirtymäsääntelyyn liittyy perusoikeuskysymyksiä. Näyttää selvältä, että lakialoitteen pohjalta mahdollisesti säädettävä laki ei ehdi tulemaan voimaan ennen maaliskuun alkua 2017. Sen vuoksi syntyy tilanne, että huomattava määrä samaa sukupuolta olevien pareja on jo ehtinyt avioitua ennen lain voimaantuloa. Perhe- ja yksityiselämän suojaamiseksi näiden avioliittojen tulee käsitykseni mukaan säilyttää pätevyytensä lain voimaantulosta huolimatta. Sääntely, jonka mukaan tällaiset avioliitot puolisoiden tahdosta riippumatta muuttuisivat rekisteröidyiksi parisuhteiksi, olisi ongelmallinen Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan ja perustuslain 10 §:n kannalta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että ihmisoikeussopimuksen 8 artikla suojaa joissakin tapauksissa myös aiottua perhe-elämää. Tämän vuoksi olisi perusteltua, että mahdollisesti säädettävän lain siirtymäsäännöksissä kaikki ne avioparit, joiden osalta avioesteiden tutkinta on suoritettu ennen lain voimaantuloa, saisivat lain voimaantulosta huolimatta oikeuden solmia avioliiton.

Kansalaisaloite ja perheoikeuden pitkä linja

Kansalaisaloitteen oikeuspoliittinen arviointi kuuluu luonnollisesti mietintövaliokunnalle. Haluan kuitenkin todeta lopuksi seuraavan.

Perheoikeus on yhteiskunnan perusluonteista lainsäädäntöä, johon liittyy monia arvokysymyksiä. Sen vuoksi monet perhelainsäädännön uudistushankkeet on toteutettu vasta pitkällisen ja mieliä kuohuttaneen keskustelun jälkeen. Seuraavassa luettelossa mainitaan joitakin esimerkkejä:

- Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen asema (1800-luvun lopulta 1920-luvulle);
- Oikeus saada avioero asumuseron jälkeen ilman välirikon todistamista (1940-luku);
- Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen perintöoikeus (1960- ja 1970-luku)
- Oikeus saada avioero yksipuolisesta hakemuksesta harkinta-ajan jälkeen (1970- ja 1980-luku);
- Vaimon oikeus säilyttää sukunimensä avioliiton solmiessaan (1980-luku);
- Nk. yksinäisen naisen oikeus hedelmöityshoitoon (1990- ja 2000-luku);
- Hedelmöityshoidosta syntyneen lapsen oikeus tietää sukusolujen luovuttaja (1990- ja 2000-luku);
- Samaa sukupuolta olevien oikeus rekisteröidä parisuhde (1990- ja 2000-luku).

Sen jälkeen, kun uudistus on toteutettu, asiaa ei ole uudestaan riitautettu. Tiedossani ei ole yhtäkään merkittävää perheoikeudellista uudistusta, joka olisi myöhemmin vedetty takaisin. Tämä perheoikeuspolitiikan pitkä linja on mielestäni ollut inhimillinen ja muutoinkin perusteltu. Perusluonteista lainsäädäntöä kehittäessään lainsäätäjän ei tulisi poukkoilla.

Helsingissä 9 päivänä helmikuuta 2017

Markku Helin
professori (emeritus)
Turun yliopisto